

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я: ПОШУК ІДЕНТИЧНОСТІ ЧИ ПОДВІЙНА НОСТАЛЬГІЯ

Статтю присвячено дослідженню етнонаціональних спільнот українського Приазов'я, їхньої адаптації до умов проживання в багатонаціональному регіоні. Кожний етнос прагне зберегти свою культуру, прищепити її своїм дітям. Але оскільки люди не можуть довго існувати не у своєму середовищі, то відбувається пошук ідентичності. У результаті цього створюються етносоціальні групи, яким притаманна етносоціальна культура, тобто відбуваються процеси етносоціалізації. Для кожного етносу велике значення відіграє історична Батьківщина. Отримавши після розпаду Радянського Союзу можливість відвідати свою історичну батьківщину, представники етносоціальних утворень «ринулись» «шукати себе, свої коріння» на історичній батьківщині. Приїхавши на свою історичну батьківщину, вони зрозуміли, що вони вже «не вписуються» в сучасну етнокультуру нової для них країни і їм захотілося повернутися знову на свою малу батьківщину. Таким чином, можна стверджувати, що відбуваються процеси пошуку ідентичності і водночас подвійної ностальгії.

Ключові слова: етносоціальні групи; етнос; етносоціальна культура; етносоціалізація; подвійна ностальгія; національні меншини; соціодинамічний процес.

Постановка проблеми. Українське Приазов'я – це багатоетнічне середовище. Воно складалося історично. На його етнонаціональний склад впливали не лише історичні, але і політичні, і економічні чинники. Найбільшими за кількісним складом є українці, росіяни, крім них тут проживають греки, німці, євреї, вірмени, грузини, болгары, серби та ін., всього 104 національностей і етносів. Кожній етнонаціональній групі притаманна своя етнічна культура: мова, релігія, традиції, звичаї, обряди, кухня тощо. Жоден етнос не може довго існувати не у своєму етнічному середовищі. Тому і створюються етнонаціональні угруповання. Особливістю приазовського регіону є те, що тут існують місця компактного проживання, де зберігаються своя мова, традиції, звичаї, обряди і т. д. Але ця культура знаходиться на рівні тієї культури з якою сюди прибули переселенці. Крім цього, вона постійно стикається з іншими етносами і змушена весь час пристосовуватися до запропонованого «кимсь» існування не у своєму етносі. Ці впливи і взаємовпливи створюють «нову» культуру, постійний пошук ідентичності, бажання виїхати на свою історичну батьківщину, але оскільки на історичній батьківщині вже не існує тієї культури з якою сюди прибули переселенці, то побувавши «там», знову хочеться повернутися сюди. За цих обставин відбувається подвійна ностальгія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі відносин у багатонаціональних регіонах України досліджувало багато українських вчених, зокрема: А. Аза, О. Злобіна, Н. Костенко, О. Майборода, М. Панчук, А. Ручка, Л. Скокова, російські вчені Ю. Бромлей, Р. Гайнутдинов та ін. Так, наприклад, Л. Аза досліджує етномовні диференціації в Україні, звертає увагу на регіональні особливості, О. Злобіна – проблему особистості в суспільстві, Н. Скокова – продукування і легітимацію культурних ідентичностей, А. Ручка – соціокультурні ідентичності в контексті глобалізаційних перетворень тощо.

Стосовно дослідження етнонаціональних угруповань, відносин, які склалися сьогодні в українському Приазов'ї, то ця проблема досліджена не достатньо. В регіоні, як вже зазначалося, є місця компактного проживання етносів, які зберегли свою давнішню культуру (мову, традиції, кухню тощо). Вони проживають в окремих селищах. Саме тут збереглися національні особливості, але багато з них працюють чи навчаються у великому промисловому м. Маріуполі, де відбуваються між-етнічні змішування. Саме тут представники різних етнонаціональних угруповань намагаються порозумітися один з одним і за таких умов відбуваються процеси культурних впливів та взаємовпливів. Крім цього їх приваблює історична батьківщина,

відвідуючи яку, вони розуміють, що їхня культура інша, вона ніби загальмувалася у своєму розвитку, і їм знову хочеться повернутися на малу батьківщину.

Стаття ґрунтується на дослідженнях, проведених автором в даному регіоні (м. Маріуполь, С. С. Сартана, Старий Крим, Стара Ялта, Урзуф, Талаковка, Гнутово, Мангуш), n = 1280, а також в роботі використовуються результати проведеного Союзом німецької молоді Донецької області «Юнге Вельт» дослідження, яке підтверджує подвійну ностальгію німців, які проживають у даному регіоні.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є вивчення етнонаціональної культури населення українського Приазов'я, збереження чи не збереження ними своїх національних культур, пошуку своєї ідентичності чи набуття подвійної ностальгії. Для досягнення мети потрібно вирішити наступні завдання: виявити процеси адаптації етнонаціональних груп до сучасних умов проживання у складі багатонаціональної спільноти, пошук ідентичності та появи «подвійної ностальгії».

Виклад основного матеріалу. Наприкінці XIX ст. в українському Приазов'ї склалося багатоетнічне середовище. У 1892 р. там жило 34 % греків, 50 % українців, 13 % німців, 3 % євреїв, а також вірмени, грузини, болгары, серби та ін. [1, с. 156–158]. Але офіційні документи визначали етнічний склад

населення у відповідності до їх релігії: православні склали майже 89 %, лютерани – 4, 6 %, іудеї – 4, 2 %, католики, меноніти – 2, 4 % від населення Маріупольського повіту Катеринославської губернії. Заселення регіону продовжувалось і у XX ст. У 30-х роках відбувалося створення радгоспів-гігантів, які отримували статус самостійних господарств і поступово перетворювалися у нові села. Пізніше – час масового розкуркулення, і багато селянських сімей було вивезено на північ і на схід (Соловки). Інші, більш заможні і середняки, тікали від розкуркулення – в основному на шахти Донбасу. А потім селами України пройшов голод 1932–33 рр., внаслідок якого одні селяни померли, інші втекли і села спорожніли. Тоді знову було прийняте урядове рішення про переселення на землі Приазов'я селян із Курської, Чернігівської, Воронежської, Полтавської та інших областей. Процеси заселення регіону продовжувались і коли розбудовували Маріупольські гіганти, що також впливало на етнонаціональну структуру населення Приазов'я. Але сюди вже переселяли не тільки людей із різних регіонів колишнього СРСР, а й людей «умовно звільнених» із місць покарання на примусове поселення і відпрацювання відповідного терміну на будівництві промислових гігантів. Це все створило такий різнобарвний етнонаціональний склад населення українського Приазов'я. (див. табл. 1).

Таблиця 1

Національний склад населення Маріупольського повіту за даними 1897 року

№ з/п	Етнонаціональні групи	Кількість	%
1	Українці	117206	46,10
2	Греки	48290	19,00
3	Росіяни	35691	14,05
4	Німці	19104	7,52
5	Татари	15462	6,08
6	Євреї	10291	4,05
7	Турки	5320	2,09
8	Білоруси	1697	0,67
9	Поляки	528	0,20
10	Молдовани	95	0,04
29	Інші	362	0,14
Всього		254056	100

З таблиці видно, що найбільше в етнонаціональній структурі на цей рік представлені українці, наступні за кількістю – греки, росіяни, німці, татари і т. д.).

Якщо проаналізувати дані статистичних таблиць, які складені на підставі подвійного перепису, зробленого експедиційним шляхом літом 1901 і 1902 рр. [3], то у Маріупольському повіті переважали колишні державні селяни – 40,5 % сімей, 40,9 % осіб від всього населення повіту. Потім – греки-переселенці – 37,8 % сімей (36,0 % осіб), Азовське Військо – 5,6 % сімей (6,6 % осіб), німці

з наділеною землею – 5,0 % сімей (4,8 % осіб) і з купчою землею – 1,4 % сімей (1,5 % осіб). Єврейське населення складало 1,6 % сімей (1,6 % осіб). З них найбільш грамотними були німці (24,3 %), потім євреї (18,0 %), греки-переселенці (17,2 %), представники Азовського війська (11,6 %) і найменш освіченими – колишні державні селяни (10,5 %).

У наступні роки під впливом політичних, економічних та соціальних чинників теж відбувалися етнонаціональні зміни, викликані переселенням людей (див. табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл населення за національністю (дані переписів населення 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 років, проведених на території (Ждановської) Маріупольської міської ради

№ з/п	Національність	Кількість представників у % від всього населення				
		1959	1970	1979	1989	2001
1	Українці	139598 46,41	186023 44,61	217617 41,79	228723 42,63	248683 48,68

2	Молдовани	842 0,28	892 0,21	1211 0,23	1249 0,23	655 0,12
3	Греки	22326 7,42	16875 4,05	24893 4,78	24061 4,48	21923 4,29
4	Євреї	3384 1,12	–	3156 0,60	2578 0,48	1176 0,23
5	Німці	222 0,07	476 0,11	664 0,13	634 0,12	466 0,09
6	Росіяни	126126 41,93	195939 46,99	258002 49,55	263783 49,17	226848 44,40
7	Білоруси	3424 1,14	5979 1,43	7110 1,36	6905 1,28	3858 0,75
8	Інші	4865 1,62	10743 2,59	8060 1,54	8491 1,59	7336 1,43
Все населення		300787	416927	520713	536424	510835

Отже, населення регіону в період 1970–1990 рр. збільшилось, а його етнонаціональний склад розширився. Чисельність основних етнонаціональних груп збільшилася: українців – на 24,9 %, білорусів – на 42,7 %, росіян – на 55,3 %. З’явилися у Приазов’ї у невеликих кількостях азербайджанці, абхазы, аварці, башкири, в’єтнамці, естонці та інші етнонаціональні групи, а грецьке населення знову зменшилось (на 24,4 %).

У 2001 р. населення українського Приазов’я, зменшилося на 27,6 %, а кількість національностей значно зросла і сягнула 104; при цьому число українців збільшилося на 8,7 %, азербайджанців, вірмен, грузинів, циган, чехів, чувашів, удмуртів – майже удвічі, вчетверо збільшилася група чеченців; зменшилася кількість греків (на 6,8 %), майже удвічі зменшилася кількість молдован, мордвин і німців – на 26,4 %, поляків – на 40,3 %, росіян – на 14,0 %, неістотно змінилися такі групи, як серби, табасарани, таджики, татари; oprіч того, з’явилися представники ороків (36 осіб), саамі (3 особи) та інших груп, які, втім, суттєво не вплинули на етнонаціональну структуру населення Приазов’я.

Як бачимо, етнонаціональна структура українського Приазов’я доволі різнобарвна, що відбивається на розвитку етнонаціональних відносин, утворення етнокультурних формувань. Тут великого значення набувають такі чинники, як відчуття національної безпеки, відсутність національних

кордонів, можливість відчувати себе рівноправним членом всього соціуму. Щоб це забезпечити в Україні вже із самого початку незалежності, приймається ціла низка законів, які регулюють відносини етнонаціональних утворень на теренах України, тобто створюються рівні права для розвитку культур різних етнонаціональних утворень, то ж не дивно, що почалося таке швидке їх утворення. Але, все рівно, як показують дослідження, сьогодні в українському Приазов’ї досить помітний вплив російського етносу. На нашу думку, тут велике значення має система виховання, і у першу чергу в сім’ї.

Як показують результати дослідження, більшість населення намагається через спілкування у сім’ї, навчання в школах, передачу національних традицій тощо, зберегти і прищепити дітям національну культуру. Перше місце тут займають росіяни (81,6 %), потім греки (71,1 %), українці (63,7 %), німці (60,9 %) і євреї (42,8 %). Багато респондентів висловили думку, що батьки прищеплюють національну культуру дітям інколи. Тут на першому місці українці (23,4 %), далі – німці (23,4 %), євреї (20,7 %), росіяни (14,1 %) і греки (3,9 %). Значно менше з опитаних не прищеплює дітям національної культури, а саме: євреї (19,9 %), українці (7 %), греки (5,5 %), німці (3,9 %) і росіяни (1,2 %). (Див. рис. 1).

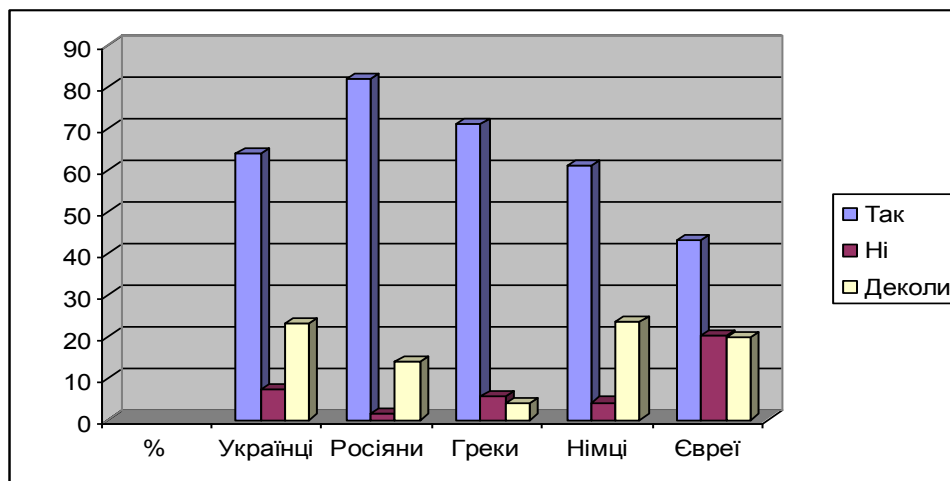

Рис. 1. Прищеплення етнонаціональними групами дітям національної культури

Другим, на наш погляд, важливим чинником, який впливає на ціннісні орієнтації та норми поведінки є ставлення до своєї національної релігії. Як відомо, релігія дуже сильно впливає на людину. Якщо в одному соціумі наявна релігійна багатоманітність, то звичайно, відбувається дуже багато взаємовпливів. Але, як показали глибинні

інтерв'ю, кожна етнонаціональна група прагне залучити дітей до своєї національної релігії.

Дослідимо ставлення населення до своєї національної релігії і встановимо взаємозв'язок між збереженням та передачею дітям національної культури і ставленням до національної релігії (рис. 2).

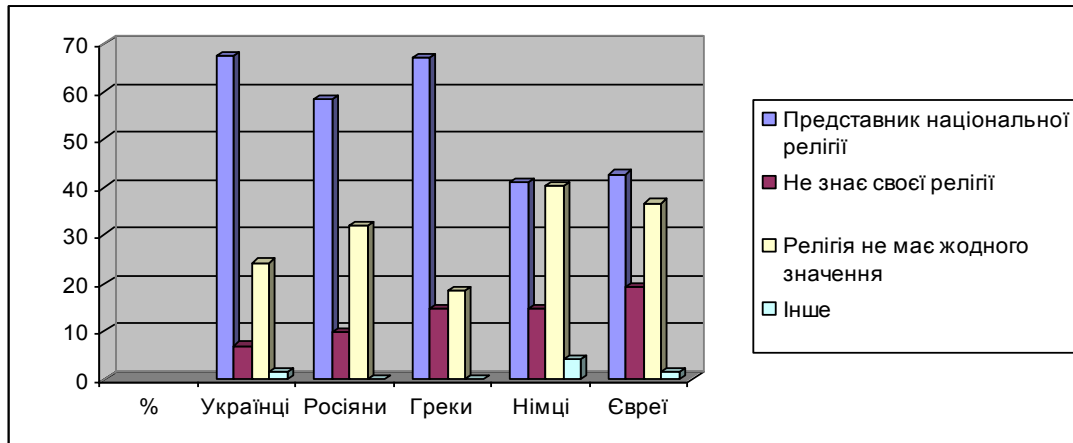

Рис. 2. Ставлення представників етнонаціональних утворень до своєї національної релігії

Як бачимо, абсолютна більшість представників етнонаціональних утворень українського Приазов'я є представниками своєї національної релігії, що підкреслює пошук своєї етнічності. Але, чи є

залежність між прищепленням дітям етнонаціональної культури та ставленням до своєї національної релігії (див. табл. 3).

Таблиця 3

Наявність залежності між прищепленням дітям національної культури та ставленням етнонаціональних груп до національної релігії

№ з/п	Національність	Прищеплення дітям національної культури (у %)	Ставлення до національної релігії (у %)	Різниця у показниках (у %)
1	Росіяни	81,6	58,3	-23,3
2	Греки	71,1	68,7	-2,4
3	Українці	63,7	67,1	+3,4
4	Німці	60,9	40,9	-20
5	Євреї	42,6	42,6	0
Σ середня		63,9	58,2	-5,7

Як бачимо, деяка залежність є. Повністю співпадає вона лише в етнічних євреїв. В українців переважає ставлення до своєї національної релігії над прищепленням дітям національної культури, що співпадає з іншими дослідженнями (наявні процеси асиміляції та гібридизації). Щодо інших етносів, то в них переважає прищеплення дітям національної культури. Релігія тут дещо поступається і знаходиться на другому місці. Найбільший розрив між ними у росіян, і найменший – у греків. У німців великий розрив, але менший ніж у росіян. Отже, можна зробити висновок, що у досліджуваному регіоні через відповідну політику (знищення релігії та культових закладів), релігія відійшла на другий план, хоча сьогодні відбувається процес повернення до своїх релігійних витоків. Тобто, і тут відбувається пошук ідентичності. Якщо взяти повністю спільність регіону, то дана спільність складається з відповідних етносів та національностей, які утворюють націю, а кожному етносу і кожній нації притаманне органічне прагнення «знайти свою внут-

рішню автентичність», попри «зовнішні психокультурні й політичні впливи» – задля збереження «психічного здоров'я нації» і уникнення «комплексу меншовартості і соціогенного неврозу» [4, с. 10]. Як відомо, кожна нація і кожен етнос прагне не тільки «знайти» свою внутрішню автентичність, але й зберегти її. Можна розглядати націю (етнос) як історичну спільність, що виникає і розвивається на певній території в процесі соціально-культурної адаптації та характеризується інформаційними генетичними зв'язками і відзначається загальними, відносно стабільними особливостями мови, культури, психіки, а також свідомістю своєї єдності і відмінностей від інших [5, с. 4]. Виходячи з цього, ми розглядаємо саме етнонаціональні угруповання, як інтегровані групи, що залишили в собі відбитки характеристик нації (етносу) та отримали суттєвий вплив історичного, політичного, а також багатонаціонального впливів. Спробуємо знайти підтвердження такій думці на прикладах німецької діаспори, використовуючи результати досить цікавого дослідження, проведеного молодіжною

організацією м. Донецька – Союзом німецької молоді Донецької області «Юнге Вельт» [6]. Вони вирішили дізнатись у німців, котрі проживають сьогодні в державах СНД, Німеччині та інших країнах світу, а також, у їхніх сусідів – представників різних етносів думку з приводу

етнолінгвістичної, етноконфесійної і етнокультурної ідентифікації колишніх радянських німців. За допомогою Інтернету анкети були розіслані по всьому світу. В результаті було отримано 1700 анкет із 32 країн світу. Ось деякі результати цього дослідження (див. табл. 4).

Таблиця 4

Ідентифікація респондентами (чоловіками і жінками) Батьківщини російських німців*

№ варіанту відповіді	Варіанти ідентифікації Батьківщини російських німців	Жінки (%)	Чоловіки (%)	Величина розходження (%)
1.1	Німеччина	29,41	16,47	12,94
1.2	Росія	8,24	7,06	1,18
1.3	Країна проживання	27,06	24,71	2,35
1.4	Росія і Німеччина	22,35	30,59	8,24
1.5	Власний варіант відповіді	16,47	20,00	3,53

Як показують результати опитування, роблячи спробу ідентифікувати батьківщину «російських німців» (так звали німців колишнього СРСР незалежно від їх місця проживання на території Союзу, назва збереглася донині), самі німці виявилися не готові дати відповідь на це запитання. Думки тих, хто відповів розділились наступним чином: варіант 1.1 (Німеччина) – 14,45 %; варіант 1.2 (Росія) – 8,48 %; варіант 1.3 (країна проживання) – 27,88 %; варіант 1.5 (власний варіант відповіді) – 21,22 %. Як бачимо, менше чверті (22,93 %) респондентів ідентифікували батьківщину «російських німців» тільки з Німеччиною (1.1), чи тільки з Росією (1.2). Цей тандем не став лідером рейтингу визначення «російських німців», а розділив 1-2 місця з «абстрактною країною проживання» (1.3).

Трохи більше третини респондентів запропонували свій варіант ідентифікації батьківщини «російських німців». Як і у відповідях на попереднє запитання анкети, в авторських варіантах респондентів домінують комбінації, складені шляхом об'єднання різних варіантів, запозичених із анкети. Так, напр., у 20 % випадків респонденти в «авторському» варіанті відповіді об'єднали варіанти 1.1 (Німеччина) і 1.3 (країна проживання), у 8,52 % випадків – варіанти анкети 1.3 (країна проживання) і 1.4 (Росія і Німеччина), а ще у 0,61 % випадків – варіанти 1.1 (Німеччина) і 1.2 (Росія). Це дає підстави, вважають автори дослідження, додати таку думку респондентів до прихильників варіанту 1.4 (Росія і Німеччина). Завдяки такому поповненню варіант 1.4 набирає 28,21 % і виходить на перше місце у рейтингу визначення респондентами батьківщини «німців».

Фактично за «російсько-німецьку» батьківщину для «російських німців» висловились 0,61 % респондентів. Але вони представили свій варіант дуалістської батьківщини «російських німців» у наступній часовій динаміці: «Історичною батьківщиною «російських німців» є Німеччина, а фактичною – Росія. Але для сучасних поколінь «російських німців» власне Росія все більше перетворюється в історичну батьківщину, а Німеччина – у фактичну». Такий підхід, як нам здається, можна кваліфікувати ідентичним

варіанту 1.4 і тоді лідируюча позиція ще більше укріпиться, сягнувши 28,82 %.

Важливий нюанс у трактування єдиної російсько-німецької батьківщини для «російських німців» вноситься у тих «авторських» варіантах, де респонденти виступають проти механічного об'єднання Росії та Німеччини як єдиної батьківщини «російських німців». Для них батьківщиною є не Росія, і не Німеччина, а водночас обидві (так вважають і члени німецького товариства м. Маріуполя). Враховуючи таке зауваження респондентів, автори цього дослідження вирішили додати його до варіанту 1.4, після чого питома вага зросла до 29,43 %.

Один із респондентів – громадянин України, запропонував у варіанті 1.4 (Німеччина і Росія) замінити Росію Україною. Але оскільки респонденти – прихильники варіанту 1.4 розуміють під Росією колишню Російську імперію і весь колишній Радянський Союз, включаючи Україну, автори дослідження таку думку додають до варіанта 1.4, наближаючи його прихильників до однієї третини (30,04 %). З цієї ж причини, вони додають сюди і думку тих респондентів, котрі назвали батьківщиною «російських німців» «будь-яку країну проживання у межах СНД», оскільки країни СНД у свій час входили до складу СРСР. Після цього питома вага варіанту 1.4 сягає 30,65 %.

Небагато респондентів включає до варіанту 1.2 (Росія) у якості автономної підгрупи тих «російських німців», котрі «спочатку емігрували із Росії до Німеччини, а потім тільки там і вияснили, що їхньою справжньою батьківщиною є Росія, куди вони знову реемігрували». За такої постановки питання, автори дослідження вважають, що вони можуть приєднати думку цієї групи (1,22 %) респондентів до варіанту 1.2, доводячи його питому вагу до 9,07 %. Між іншим таке збільшення питомих ваг респондентів варіанту 1.2 ніяк не вплинуло на його місце у рейтинг-ряді ідентифікації батьківщини «російських німців», але дещо приблизило його до варіанту 1.1 (Німеччина).

А ось запропонований респондентами варіант «Батьківщина «російських німців» там, де могили їхніх предків, де живуть їх родичі і вони самі» (1,22 %) хоч з де якимсь притягненням, але все-

таки, вважають дослідники, можна включити до варіанту 1.3 і, тим самим, скоротити його відставання від випереджаючого його варіанту 1.4.

Частина респондентів (1,22 %) вважає батьківщиною «російських німців» країну, де вони народились. До двох десятків респондентів бачать батьківщиною «російських німців» таку країну, де вони себе відчувають як вдома.

Таким чином, підсумовуючи дане дослідження, можна сказати, що найменший, тобто найбільш високий ранг серед п'яти варіантів ідентифікації «російських німців», має варіант 1.4 (Німеччина + Росія) – 2. Другий середній ранг (2,29) отримав варіант 1.3 (країна проживання). Третій середній ранг – у варіанта 1.5 (власний варіант відповіді) – 2,58. На четвертому місці виявився варіант відповіді 1.1 (Німеччина) із середнім рангом 4. Замикає ранговий ряд варіант 1.2 (Росія) – 4,03. Отже, ранговий аналіз цього дослідження в цілому підтвердив нашу думку, про те, що відбуваються процеси подвійної ностальгії.

Якщо проаналізувати життя інших етнонаціональних груп, які волею долі опинилися поза своєю батьківщиною і тих, хто повернувся на історичну батьківщину, то побачимо, що майже у всіх воно поділилося на дві ностальгії (за, так би мовити «двома домами»), а взагалі сьогодні відбуваються відповідні процеси асиміляції і тут, і там. Ось невеличка цитата про життя євреїв із книги С. Гольдберга «Земля земель, страна всех стран», де йдеться про репатріантів, які поселилися у м. Рішон ле-Ціон: «В этом городе, как и во многих других, в последние годы поселилось немало «олим хадашим» – репатриантов из СНГ, так что

звучащая на улице русская речь – совсем не редкость» [7, с. 39].

В цілому, потрібно признати, що такі реалії повсякденного життя респондентів, як змушена економічна етнічна еміграція, відсутність закону про реабілітації «російських німців», інтеграційні процеси в Європі, ріст національного і релігійного протистояння у світі та ін. завадило респондентам дати об'єктивну відповідь на всі питання анкети. Але все ж таки, отримані результати підтверджують думку про тенденції розвитку етнонаціональних угруповань, що мають свої відповідні завдання, задля чого вони й утворились. Подібне відбувається і з грецьким етносом. Отримавши можливість відвідувати історичну батьківщину, вони отримали «два дома» між якими ностальгують.

Висновки. Як бачимо, у досліджуваному регіоні відбуваються певні етносоціальні зміни. Сьогодні можна говорити й про те, що вже досить помітне певне «розмивання» характерних для кожної нації (етносу) ціннісних орієнтацій та норм поведінки і створення нових генерованих чи, вірніше, гібридизованих ціннісних орієнтацій та норм поведінки, особливо це помітно у молоді. Молодь дуже активно вступила у стадію глобалізованої культури, і намагається бути подібною на своїх західних однолітків. Старше ж покоління

прагне будь-якими зусиллями утримати свою національну культуру і прищепити її своїм дітям. Це зробити не дуже легко, не дивлячись на утворення і функціонування певних національних товариств. Адже, характерним для сьогоdnішнього дня є те, що навіть українці (титульна нація) диференційована за ступенем етнічного розвитку. Так, більшість ідентифікується як українці, частина – як росіяни, а дехто усвідомлює себе русинами. Така неоднорідність підсилюється регіонально етнографічною специфікою (напр., Захід – Схід). На Заході більш швидкий розвиток Західно-європейської культури, на Сході – Євразійської тощо.

Не слід відкидати й те, що кожна етнонаціональна група має різну питому вагу у соціумі регіону, а також, – різну престижність, про що свідчать проведені дослідження. Не потрібно забувати й те, що релігійне та етнічне органічно взаємопов'язані. Ступінь цього взаємозв'язку має мінливий характер й залежить від конкретних історичних умов. Релігія, виконуючи свою етноконсолідувальну функцію, створює та забезпечує певні інтерпретуючі цінності у межах етносу або етнічної групи (іноді виступаючи майже єдиним фактором збереження національної ідентичності). Віровчення, а ще більше культова практика, охоплюючи усі сфери життя народу, регламентує національну поведінку і сприяє збереженню певних етнічних стереотипів (наприклад, соціально-психологічні стереотипи – «ми» як представники певної етноконфесійної спільноти та «вони» – всі, хто не належить до неї). Разом з тим релігія може виконувати й протилежну – етнодиференціальну – функцію, наслідком чого є виникнення, наприклад, певних субетносів у складі того чи іншого етносу (кряшенів серед татар, старовірів серед росіян тощо). Водночас можна стверджувати, що й етнічний фактор сильно впливає на релігійну сферу: коли певні компоненти культового комплексу (обряди, ритуал), стають складовими духовної культури етносу, вбирають у себе певні національні риси, набувають характеру національних явищ, тобто «етнізуються».

Якщо ж враховувати й наявність чинника міжнаціональних та міжконфесійних впливів, то можна отримати ще більш цікавий з наукової точки зору приклад переплетення релігійного та етнічного. Крім цього, не можна забувати про те, що сьогодні в українському Приазов'ї, як і по всій Україні, розповсюдились різні секти та інші «релігійні» утворення, на які досить активно реагує молоде покоління і, які наносять, на мою думку, великої шкоди як національному вихованню в цілому, так і цінностям та нормам поведінки кожної із етнонаціональних груп зокрема.

Отже, резюмуючи висловлене вище, можна констатувати, що в регіоні українського Приазов'я відбуваються процеси адаптації етнонаціональних груп до сучасних умов проживання у складі багатонаціональної спільноти, пошук ідентичності та появи «подвійної ностальгії».

ЛІТЕРАТУРА

1. Усенко П. Г. Специфіка національного складу населення мариупольського повіту Катеринославської губернії наприкінці XIX ст. / П. Г. Усенко // Донбасс и Приазовье: Проблемы социального и духовного развития : тез. докл. Междунар. науч.-практ. конф., Мариуполь, 26–27 мая 1993 г. – С. 156–158.
2. Пашина Н. П. Формирование этноструктуры Донбасса в контексте социально-экономических преобразований края пореформенного периода (1861–1900): дис. ... канд. ист. наук : 07.00.01 / Пашина Наталья Поликарповна – К., 1997. – 212 с.
3. Статистико-экономические таблицы по Мариупольскому уезду. – Екатеринослав : Тип. Губернского Земства, 1904. – 241 с.
4. Римаренко С. Ю. Самовизначення особи, нації, держави / С. Ю. Римаренко. – К. : Видавничий дім «Юридична література», 1999. – 542 с.
5. Гайнутдинов Р. И. Методологические аспекты проблемы этнического сознания / Р. И. Гайнутдинов. – Л. : ЛГУ, 1990. – 256 с.
6. Дынгес А. А. Кто такие российские немцы? Обзор материалов международного Интернет-анкетирования / А. А. Дынгес, Ю. А. Дынгес. – Донецк : Алекс, 2004. – 54 с.
7. Гольдберг С. Земля земель, страна всех стран / С. Гольдберг. – Мариуполь : МАК «Термінал», 2001. – 106 с.

Б. В. Слющинский,
*Мариупольский государственный университет,
г. Мариуполь, Донецкая область, Украина*

ЭТНОНАЦИОНАЛЬНЫЕ ОБЩНОСТИ УКРАИНСКОГО ПРИАЗОВЬЯ: ПОИСК ИДЕНТИЧНОСТИ ИЛИ ДВОЙНАЯ НОСТАЛЬГИЯ

Статью посвящено исследованию этнонациональных общностей украинского Приазовья, их адаптации к условиям проживания в многонациональном регионе. Каждый этнос стремится сохранить свою культуру, привить ее своим детям. Но поскольку люди не могут долго существовать не в своей среде, то происходит поиск идентичности. В результате этого создаются этносоциальные группы, которым присуща этносоциальная культура, т. е. происходят процессы этносоциализации. Для каждого этноса большое значение играет историческая Родина. Получив после распада Советского Союза возможность посетить свою историческую родину, представители этносоциальных образований «ринулись» «искать себя, свои корни» на исторической родине. Прибывши на свою историческую родину, они поняли, что они уже «не вписываются» в современную этнокультуру новой для них страны и им захотелось возвратиться опять на свою малую родину. Таким образом, можно утверждать, что происходят процессы поиска идентичности и одновременно двойной ностальгии.

Ключевые слова: этносоциальные группы; этнос; этносоциальная культура; этносоциализация; двойная ностальгия; национальные менишины; социодинамический процесс.

B. V. Sliushchinskiy,
Mariupol State University of Ukraine

ETHNONATIONAL COMMUNITIES OF UKRAINIAN PRYAZOV'YE: THE SEARCH OF IDENTITY OR THE PHENOMENON OF «DOUBLE NOSTALGIA»

Ukrainian Pryazov'ye is a multicultural community. It has being formed historically. Its ethno-national composition was influenced not only by historical, but also political and economic factors. Despite the fact that the bulk of the population consists of the representatives of Ukrainian and Russian ethnic groups, the region has its own distinctions. It is caused by a historic periods of the settling in the region by different ethnic groups as well as by their way of settling, the opportunities to interact between themselves and the conditions which are created for this, the opportunities to keep their national heritage and the need to co-exist with other ethnic groups. The article is based on the research conducted by the author in the region (Mariupol, Sartana, Old Crum, Staraia Yalta, Urzuf, Talakovka, Hnutovo, Mangush), n = 1280, and the results of the research done by the Union of German Youth in Donetsk region «Junge Welt» were also used in the present paper. These results confirm the phenomenon of «double nostalgia» the Germans who live in the region have. The article is aimed to study ethno-national culture of Ukrainian Pryazov'ye's population.

The subject of the study is sociocultural relations arising in the process of direct and indirect communication of different cultures in the region. The systematic approach that includes the study of functional relationships (links) of ethnic groups inhabiting the Ukrainian Pryazov'ye is used in the article. As the result it was found that because of a long stay not in «his» or «her» ethnic group they created the phenomenon of «double nostalgia». For example, «Russian Germans» in Ukraine have nostalgia for their historical homeland, and in Germany they

feel it for Ukraine. The same situation is true according to the Jews who immigrated to Israel. Practice shows us that repatriation does not combine repatriates with the population (culture) of their historical homeland naturally, and it makes them a rather isolated group there. The group is marked with the image of the previous (hybridized) culture.

Key words: *ethno-social group; ethnicity; ethnosocial culture; ethnosocialization; the phenomenon of «double nostalgia»; minorities; social dynamics.*

Рецензенти: *Гавеля В. Л., д. філос. н., професор;
Коробов В. К., к. соц. н., доцент.*

© Слющинський Б. В., 2015

Дата надходження статті до редколегії 19.03.2015